

Vergaderjaar 1984–1985

18990

Cultuurbeleid

Nr. 2

NOTITIE

Inhoudsopgave

	Blz.
1. Inleiding	4
2. Karakterisering van het cultuurbeleid	5
2.1. Cultuur tot de tweede macht	5
2.2. Culturele pluriformiteit	6
3. Profilering van het cultuurbeleid	7
3.1. Nationale culturele identiteit	8
3.2. Slotopmerkingen	11
4. Samenhang in het cultuurbeleid	11
4.1. De relatie tussen het mediabeleid en de andere sectoren van het cultuurbeleid	12
4.2. De relatie tussen het museumbeleid en het beleid met betrekking tot de beeldende kunsten en de architectuur	14
4.3. Relatie bibliotheekbeleid—cultuurbeleid	15
5. Aanbod, distributie en participatie	17
5.1. Aanbodgedachte	17
5.2. Vergroting van het publieksbereik	19
5.3. Distributie als schakel tussen aanbod en participatie	20
6. Bestuurlijke verantwoordelijkheden	22
7. Economische aspecten van het cultuurbeleid	25
7.1. Keuze van beleidsinstrumenten	25
7.2. Uitvoering van het beleid	26
8. Slotbeschouwing	27

VOORWOORD

Binnen de cultuursector van mijn departement heeft zich de afgelopen jaren een groot aantal ontwikkelingen voorgedaan. Niet alleen waar het de onderscheiden deelsectoren van het cultuurbeleid betreft – ik noem slechts de gang van zaken rond het nieuwe mediabeleid en de beleidsmatige en bestuurlijke herschikkingen op het gebied van de podiumkunsten – maar ook op het punt van de samenhang binnen dat beleid.

Toen mij tijdens de behandeling van de WVC-begroting 1984 door de Tweede Kamer werd verzocht om een nota met mijn visie op die sector van mijn departement, heb ik dan ook gezegd gaarne aan dat verzoek te willen voldoen. Het leek mij een waardevolle gedachte een aantal praktische zaken op het gebied van het cultuurbeleid nog eens de revue te laten passeren en daarbij vooral aandacht te besteden aan vraagstukken van samenhang.

Een positiebepaling met betrekking tot het cultuurbeleid draagt op dit moment echter noodzakelijk het karakter van het opmaken van een tussenbalans.

Zoals bekend, is het Sociaal en Cultureel Planbureau verzocht een onderzoek in te stellen naar de wenselijkheden en mogelijkheden van wetgeving op het terrein van de cultuur.

De eerste resultaten van dit onderzoek zullen in de loop van dit jaar bekend worden. Het eindrapport mag tegen het einde van het jaar worden verwacht. Dat betekent dat het hele vraagstuk van de wetgeving voor de culturele sector nu niet aan de orde zal komen.

Over de principiële en praktische kwesties die met dat vraagstuk samenhangen, zal op een later tijdstip met de Kamer worden gesproken.

Om deze reden heb ik gemeend er op dit ogenblik goed aan te doen de Kamer te informeren met een notitie en niet te kiezen voor de vorm van een nota. Met de nu voorliggende notitie wil ik mijn toezegging gestand doen.

Onlangs heeft de Harmonisatieraad Welzijnsbeleid het advies «Overheid en Cultuur in een vrije samenleving» uitgebracht. Ik ben de raad erkentelijk voor zijn werk en ben ervan overtuigd dat het advies aan het debat over het cultuurbeleid een waardevolle bijdrage kan leveren.

1. Inleiding

Het terrein waarop deze notitie betrekking heeft, is dat van het Directoraat-Generaal voor Culturele Zaken (DGCZ) van mijn departement. Dat wil zeggen het beleid met betrekking tot de sectoren Kunsten (K), Musea, Monumenten en Archieven (MMA), Radio, Televisie en Pers (RTP) en Internationale Betrekkingen (IB).

De afgelopen twee jaar zijn over het beleid met betrekking tot een groot aantal deelterreinen van de cultuursector afzonderlijke nota's en notities aan de Kamer voorgelegd. Te noemen zijn de medianota, de notities inzake het orkestenbestel, het toneelbestel, de beeldende kunsten, de nota's over de monumentenzorg, de bilaterale culturele samenwerking.

Over het beleid op andere deelterreinen, film, letteren, kunstzinnige vorming en amateuristische kunstbeoefening, musea en archieven, multilaterale culturele samenwerking, zal aan de Kamer in de loop van dit jaar worden bericht.

Om te vermijden dat allerlei zaken worden herhaald die in het verleden al duidelijk genoeg zijn geformuleerd, is bij het opstellen van deze notitie over de cultuursector in zijn geheel gekozen voor een opzet waarbij aan de hand van enkele algemene noemers wordt aangegeven welke cultuur-politieke overwegingen van meer fundamentele aard aan het beleid ten grondslag liggen en welke praktische consequenties dit heeft.

Dat de Directie Radio, Televisie en Pers deel uitmaakt van het Directoraat-Generaal voor Culturele Zaken, dateert van 1 januari van dit jaar. Deze indeling is mede ingegeven door de intentie tegemoet te komen aan de

wens van de Kamer zoals verwoord in de motie-Wessel-Tuinstra/Mik, waarin werd gepleit voor een vergroting van de samenhang tussen het mediabeleid enerzijds en het beleid op het terrein van kunsten, musea, monumenten en archieven anderzijds.

Deze notitie stelt mij in de gelegenheid om aan te geven hoe deze organisatorische herschikking past binnen de cultuur-politieke overwegingen waarover ik sprak, en welke uitwerking hieraan zal worden gegeven.

Deze notitie heeft het karakter van een explicitering en beargumentering van een aantal uitgangspunten en accenten binnen het cultuurbeleid. Er wordt een dwarsdoorsnede gegeven van dit beleid. Per deelsector zal het algemene beleid aan de hand van bepaalde voorbeelden worden toegelicht. Daarbij kan uiteraard geen sprake zijn van volledigheid.

Een notitie over de cultuursector in zijn geheel is niet gediend met een opsomming van maatregelen op deelterreinen, anders dan dat aan de hand van voorbeelden wordt aangegeven wat deze terreinen met elkaar gemeen hebben en hoe zij elkaar kunnen versterken.

2. Karakterisering van het cultuurbeleid

Wanneer de politieke opvattingen over het cultuurbeleid al uiteenlopen, dan gaat het naar mijn waarneming in de regel eerder over concrete afwegingen dan over uitgangspunten.

Daarom acht ik het zinvoller te spreken over de inrichting van het cultuurbeleid dan uitvoerig stil te staan bij allerlei vragen met betrekking tot de rechtvaardiging van dat beleid als zodanig. Dat neemt echter niet weg dat deze notitie onvolledig zou zijn als aan meer principiële vraagstukken geheel voorbij zou worden gegaan. Het «relatief ontzien» van de culturele sector bij de bezuinigingen, de in vergelijking tot andere sectoren aparte wijze waarop gestalte zal worden gegeven aan de rijksverantwoordelijkheid, dat soort zaken vraagt om een toelichting op de fundamentele overwegingen die daarbij een rol spelen.

Allereerst zij nog eens benadrukt dat het bij het cultuurbeleid van mijn departement gaat om een sectorbeleid, dat betrekking heeft op de sectoren Kunsten – Musea, Monumenten en Archieven – Radio, Televisie en Pers en Internationale Betrekkingen en dus niet om een beleid dat de cultuur in veel bredere zin omvat. Ik onderstreep dit om te voorkomen dat aan het cultuurbeleid als sectorbeleid de verkeerde vragen worden gesteld en dat deze notitie met verkeerde verwachtingen wordt gelezen.

Bij de relatie tussen het terrein dat door het cultuurbeleid wordt bestreken, en de cultuur in de bredere zin van het woord wil ik nu een ogenblik stilstaan.

2.1. Cultuur tot de tweede macht

Voor allerlei waarden die mensen in een bepaalde samenleving met elkaar delen: hun opvattingen over wat het nastreven waard is, de wijze waarop zij met elkaar omgaan, hoe zij zich uiten, voor al deze zaken geldt vaak dat zij als resultaat van historische ontwikkelingen worden ervaren als nu eenmaal te zijn zoals zij zijn.

Ook al komt het door mensen tot stand, toch verloopt het hele proces van cultuurvorming in belangrijke mate autonoom.

Maar binnen dat ruimere domein van de cultuur gelden vanouds bepaalde terreinen als terreinen waarop een cultuur tot zelfbewustzijn komt, zich rekenschap geeft van zichzelf, waarop het proces van cultuurvorming bewust wordt geanticipeerd, gereageerd en gereflecteerd, bevestigend én tegenstrevend. Naast religie, filosofie en wetenschap, is één van die terreinen de kunst, de artistieke en daaraan verwante culturele expressie. Dat is het terrein waarop een cultuur zintuiglijk waarneembaar wordt gemaakt en, zij het veelal in indirecte, symbolische zin, zijn neerslag vindt als menselijk ontwerp.

Kunst – en ik meen dit te mogen uitbreiden tot artistieke en culturele expressie zoals die laatste tot uitdrukking komt bijvoorbeeld in bepaalde programma's op radio en televisie – is wel eens aangeduid als cultuur tot de tweede macht. Met dit beeld wordt aangegeven hoezeer dit terrein binnen de cultuur in meer algemene zin een aparte plaats inneemt.

Let wel, dit geldt voor dé artistieke, dé culturele expressie. Een individuele kunstenaar, een maker van een cultureel programma voor radio en televisie stelt zich gewoonlijk heel andere, meer toegespitste vragen voordat hij zich het hoofd erover breekt hoe hij kan bijdragen tot «zelfreflexie van de cultuur».

Maar, zeker bij historisch retrospectie geldt voor het geheel van de artistieke en de culturele expressie dat zij, binnen de cultuur in bredere zin, bij uitstek de functie vervullen van commentator en soms zelfs van gangmaker. Deze «cultuur tot de tweede macht» modificeert en intensiveert de sensibiliteit.

Mensen oriënteren zich daarop voor wat hun waarnemen, voelen en denken betreft. Zonder de kracht van de creatieve verbeelding zouden zelfs hele domeinen van de menselijke belevingswereld niet worden benoemd of aangeduid en zouden we daarvan geen of slechts een vaag vermoeden hebben.

Op dit alles wordt gewoonlijk impliciet gedoeld wanneer we binnen het brede gebied van de cultuur een bijzondere plaats toekennen aan de artistieke en culturele expressie.

In deze zin houden kunst en cultuur voor individuele leden van een samenleving én voor een samenleving als geheel inderdaad direct verband met wat wel wordt genoemd «de kwaliteit van het bestaan».

2.2. *Culturele pluriformiteit*

Hiervoor werd generaliserend gesproken over dé artistieke en culturele expressie.

Bij nadere beschouwing vallen daarin allerlei sectoren te onderscheiden, die alle een bijzondere betekenis hebben voor bepaalde sectoren van het maatschappelijk leven.

Dit hangt samen met de omstandigheid dat we leven in een samenleving met een grote culturele pluriformiteit.

Ik beschouw het als goed en zelfs als noodzakelijk dat ook in het cultuurbeleid met deze verscheidenheid rekening wordt gehouden. Het moet mogelijk zijn binnen dat beleid recht te doen aan de maatschappelijke verscheidenheid, zoals die tot uitdrukking komt in de amateuristische kunstbeoefening, kunst- en cultuuruitingen van minderheden, in uitingen die specifiek gericht zijn op de emancipatie van bepaalde groepen uit onze samenleving en in de vele andere specifieke vormen van artistieke en culturele expressie die onze samenleving kent.

Hier zij overigens aan toegevoegd dat specifiek met het oog op cultuuruitingen van minderheden op dit moment middelen zijn gereserveerd voor een categoriaal beleid. Sectoren uit het Directoraat-Generaal voor Culture Zaken zijn daarbij ook financieel betrokken, de coördinatie van dit beleid is echter ondergebracht bij het Directoraat-Generaal Welzijn. Nagegaan zal worden of en eventueel onder welke condities het mogelijk zal zijn dit categoriaal beleid na 1986 in te passen in het reguliere cultuurbeleid.

Wil pluriformiteit, ook binnen het cultuurbeleid, verrijkend werken, dan moet niet een situatie ontstaan van volstreekte segmentering, waarbij het ene segment geen weet heeft van het andere. Zo'n situatie zou stellig bevorderd worden wanneer aan de verschillende sectoren van de samenleving, meerderheid en minderheden, culturele boven- en onderstromen, zonder meer ieder hun deel van de beschikbare middelen ter beschikking zou worden gesteld. Dat is geen goede zaak. Daarom meen ik dat, waar dat van toepassing is, vast dient te worden gehouden aan het primaat van het kwaliteitsbeginsel bij het kunst- en cultuurbeleid.

Kwaliteit hierbij niet op te vatten als iets statisch, als een norm die bij voorbaat vastligt, maar meer als een richtsnoer voor het niveau waarnaar gestreefd moet worden.

Kwaliteit op verschillende niveaus en van verschillende aard, maar steeds getoetst over de grenzen van sectoren aan meer algemene opvattingen met betrekking tot kwaliteit, waarbij het gaat om onder andere zeggingskracht, oorspronkelijkheid en ambachtelijk kunnen. Deze toetsing, zoal niet aan objectieve dan toch aan intersubjectieve kwaliteitsnormen, heeft op den duur iedere sector nodig om werkelijk tot ontwikkeling te komen.

Dit impliceert een voortdurende discussie, die, zo is in het verleden vaak genoeg gebleken, niet altijd even gemakkelijk zal verlopen. Het nieuwe, het niet gevestigde zal snel geneigd zijn te roepen dat het onvoldoende kansen krijgt omdat het gevestigde zijn belangen het meest effectief weet veilig te stellen. Dit is zeker iets om voortdurend op bedacht te zijn. Maar het kan niet zo zijn dat het gevestigde bij voorbaat verdacht is en dat nieuwe of andere initiatieven alleen op grond van dat nieuw of anders zijn reeds rechten kunnen doen gelden.

Deze laatste overwegingen vormen de achtergrond van een nadere differentiatie van het beleid zoals die in een aantal sectoren wordt nagestreefd. Ter afsluiting van dit hoofdstuk wil ik hiervan een paar voorbeelden geven.

In de kunstensector is er allereerst de herschikking van middelen als gevolg van de reorganisatie van het orkestenbestel. De inzet van deze operatie, met de volledige effectuering waarvan overigens nog enige tijd gemoeid zal zijn, was onder andere meer financiële armslag te creëren voor andere sectoren van het muziekleven, zoals de kamermuziek en de scheppende toonkunst. Maar ook voor de jazz en de geïmproviseerde muziek, de popmuziek en de elektronische muziek, sectoren van het muziekleven waarvoor tot dusverre geen of slechts een bescheiden beleid was ontwikkeld. Binnen de beeldende kunst wordt op analoge wijze meer ruimte gecreëerd voor de architectuur, de vormgeving en de fotografie.

In het kader van de monumentenzorg gaat in dit verband bijzondere aandacht uit naar de zogenaamde jongere monumenten, dat wil zeggen monumenten uit de periode 1850–1940. Een aantal van deze monumenten is inmiddels onder de bescherming van de Monumentenwet geplaatst, zoals de Van Nellefabriek te Rotterdam, het Raadhuis en het sanatorium «Zonnestraal» te Hilversum, en de Nirwanaflat en de Rudolf Steinerkliniek te Den Haag. In de loop van dit jaar en het volgend jaar zullen nadere publikaties over dit onderwerp verschijnen vanwege de Rijksdienst voor de Monumentenzorg.

Op het terrein van de media ten slotte zal in het kader van de uitvoering van de Medianota bij algemene maatregel van bestuur aan de Programma Stichting worden opgedragen een substantieel deel van haar programma-aanbod te bestemmen voor programma's voor culturele minderheden.

Verder vinden er verspreid over 1984, 1985 en 1986 in vijf gemeenten lokale kabelexperimenten plaats. Deze hebben tot doel de betrokkenheid en de deskundigheid van leden van minderheidsgroepen ten aanzien van lokale kabelactiviteiten te bevorderen en tevens hun bestuurlijke betrokkenheid te vergroten.

3. Profilering van het cultuurbeleid

De afgelopen jaren is in de politieke discussie aan vraagstukken van cultuurbeleid veel aandacht besteed.

Eenzijds hangt dit samen met de praktische omstandigheid dat zich in bijna alle sectoren en subsectoren van dat beleid belangrijke ontwikkelingen hebben voorgedaan. Maar van minstens evenveel betekenis is de groeiende politieke bereidheid om voor culturele vraagstukken aandacht vrij te maken.

De verdienste van de nota's Kunst en Kunstbeleid en Naar een nieuw Museumbeleid, beide uit 1976, is geweest dat ze hiertoe een belangrijke aanzet hebben gegeven.

Ik wil in dit verband opmerken dat naar mijn opvatting de betekenis van de nota Kunst en Kunstbeleid voor het huidige beleid voornamelijk in dat vlak moet worden gezocht.

Op dit moment bestaat niet langer de neiging de betekenis van kunst, betekenis ook in maatschappelijke zin, primair te toetsen aan het begrip «maatschappelijke relevantie». Die term is naar veler gevoelen te zeer getekend door de uitgesproken maatschappijhervormende opvattingen van een decennium en langer geleden, opvattingen die in een aantal opzichten op onderdelen vruchtbaar kunnen zijn geweest maar die haast onvermijdelijk moesten leiden tot nieuwe stellingnames.

Iets dergelijks geldt ook voor de bestuurlijke verhoudingen zoals die in de nota Kunst en Kunstbeleid werden geschetst. Ook in dit opzicht heeft de discussie de afgelopen jaren niet stil gestaan.

Dat die nota op deze punten niet langer beschouwd kan worden als richtsnoer voor het dagelijks handelen, laat echter onverlet dat de betekenis van de nota Kunst en Kunstbeleid nog steeds merkbaar is, voornamelijk op meer indirecte wijze maar soms ook direct.

Dit laatste geldt allereerst voor de drieslag: behoud, vernieuwing en spreiding van culturele waarden, die o.a. aan deze nota is te ontleen. Het respect en de zorg voor het artistieke en culturele erfgoed uit het verleden, de noodzaak om ruimte te scheppen voor nieuwe initiatieven en de opgave om daar de belangstelling van een zo groot mogelijk publiek voor te wekken, vormen nog steeds de uitgangspunten voor het cultuurbeleid.

Daarnaast is bij de parlementaire behandeling van de nota bij herhaling uitgesproken hoezeer het op prijs werd gesteld dat de Kamer de gelegenheid werd geboden zich aan de hand van een nota uit te spreken over principiële kwesties als de uitgangspunten van het kunst- en cultuurbeleid en vraagstukken van meer algemene aard.

Toen is ook het voornemen gemaakt dit debat niet te laten verflauwen, maar op gezette tijden de draad weer op te nemen. Een onderstreping van het belang dat parlement en minister hechten aan een goed gefundeerd cultuurbeleid.

Afgaande op de aandacht die in de politiek maar ook in de samenleving hieraan wordt besteed, kan men stellen dat de belangstelling voor het cultuurbeleid alleen maar toeneemt.

Een bloeiend artistiek en cultureel leven is voor individuele leden van een samenleving, voor de samenleving als geheel en ook voor een land van grote betekenis. Het is bijna algemeen aanvaard dat de voorwaardenscheppende rol van een overheid daarbij niet gemist kan worden, omdat het regulerende vermogen van de vrije markt op dit punt niet toereikend is.

3.1. *Nationale culturele identiteit*

In het verlengde van handelsbetrekkingen en buitenland-politiek, alsook op eigen kracht hebben cultuuruitingen altijd een belangrijke rol gespeeld in het verkeer tussen landen en volkeren. Dat is nog steeds het geval. Het artistieke en culturele leven is op dit moment in veel landen zelfs in belangrijke mate internationaal georiënteerd.

De combinatie van een zekere nationale signatuur, internationale verstaanbaarheid en prestige maakt dat de cultuur zich zeer goed leent voor de manifestatie van een land in het internationale verkeer.

Zoals bekend behoort het tot de nationale tradities van sommige landen om in dit opzicht een grote en zeer gerichte inspanning aan de dag te leggen. Nederland kent een dergelijke traditie niet.

Toch wordt ook in ons land de laatste tijd in bredere kring onderkend dat de balans van het culturele verkeer voor een land positief of negatief kan uitvallen op een manier die in zekere zin een vergelijking toelaat met de

wijze waarop een handelsbalans overschotten of tekorten kan vertonen. Ongetwijfeld is het positief te waarderen dat onze grenzen open staan voor artistieke en culturele verworvenheden uit andere landen. Maar in bepaalde omstandigheden kan hier ook een keerzijde aan zijn. Misschien hebben vooral de ontwikkelingen op het gebied van de media geleid tot het inzicht dat een land als het onze, behorend tot een klein taalgebied, in cultureel opzicht kwetsbaar is omdat het gevaar bestaat overspoeld te worden door de produkten van buitenlandse cultuur-industrieën. Om deze reden acht ik een bepaalde profilering van onze nationale culturele identiteit in binnen- en buitenland noodzakelijk.

Dit op basis van een nuchter besef van eigen culturele identiteit, niet chauvinistisch maar wel zelfbewust.

Ik breng dit met een zekere nadruk naar voren, niet omdat ik meen dat hierin de belangrijkste overwegingen zijn gelegen voor een bewuste kunst- en cultuurpolitiek, maar omdat dit aspect tot dusver betrekkelijk onderbelicht is gebleven. Wanneer gesproken wordt over het benutten van het culturele potentieel van ons land in het internationale verkeer, ook waar het gaat om het bevorderen van het toeristisch verkeer van buitenlanders naar Nederland, dan heeft het er wel eens de schijn van dat daarbij louter economische motieven een rol spelen. Zonder aan dit aspect afbreuk te doen, kan worden gesteld dat het hierbij slechts de oppervlakte van de zaak betreft.

In essentie gaat het om het culturele gezicht en de culturele identiteit van ons land. Het is naar mijn opvatting een goede zaak in het kader van het kunst- en cultuurbeleid daarvoor oog te hebben.

Tegen deze achtergrond wil ik bij wijze van voorbeeld nog eens de aandacht vestigen op de volgende concrete beleidsmaatregelen.

Allereerst de versterking van de culturele component binnen de omroep. Deze kwestie heeft, zoals bekend, de afgelopen tijd veel aandacht gekregen. Ook in het parlement is bij herhaling benadrukt dat de omroep ten behoeve van een breed publiek meer zou kunnen bijdragen aan de versterking van de culturele factor in onze samenleving.

Ik heb gemeend binnen de uitgangspunten van het kabinetsbeleid op de volgende wijze aan deze opvatting recht te kunnen doen.

Volgens de huidige voorstellen zal straks bij algemene maatregel van bestuur worden bepaald dat omroepen ten minste 20% van hun zendtijd dienen te besteden aan culturele programma's. Een zelfde percentage van 20% zal, zo is de bedoeling, ook gelden voor de toekomstige Programma Stichting. Voorts is in de ontwerp-Mediawet bepaald dat ten minste 50% van het totale programma-aanbod dient te bestaan uit eigen of in opdracht geproduceerd produkt.

Ook in de kabelregeling van juli 1984 zijn voorwaarden gesteld inzake het aandeel van Nederlandse culturele produkten in het totale aanbod. In vijf jaar moet dat aandeel zijn gegroeid tot ten minste 20% van het totale abonneetelevisie-aanbod.

Verder wordt met betrekking tot de omroeporkesten en -koren, de muziekbibliotheek, de fonothek en het film- en beeldbandarchief een uitzondering gemaakt op de algemene stelregel, zoals verwoord in de ontwerp-Mediawet, dat het Nederlands Audio-visueel Bedrijf aan zendgemachtigden levert tegen de door het Bedrijf vast te stellen tarieven. De motivering is dat deze culturele taken nooit kostendekkend geëxploiteerd zullen kunnen worden.

Om de grote culturele betekenis ervan veilig te stellen zullen deze beheerstaken van het bedrijf inclusief eventuele investeringen die daarop betrekking hebben, vooralsnog rechtstreeks door de Minister van WVC uit de omroepmiddelen worden gefinancierd.

Het Bedrijf stelt de faciliteiten die onder deze beheerstaken ressorteren, om niet beschikbaar aan de landelijke zendgemachtigden en tegen vergoeding aan eventuele derden.

Ik ben ervan overtuigd dat deze maatregelen, in samenhang met elkaar, de grondslag zullen vormen voor een versterking van de culturele component

en vervolgens ook van de Nederlandse culturele identiteit binnen het aanbod van de elektronische media. De concrete uitwerking hiervan komt in het volgende hoofdstuk aan de orde.

Naast de sector van de media loopt ook de filmsector gevaar overspoeld te worden door produkten van buitenlandse cultuur-industrieën. Ook op Europees niveau wordt dit onderkend.

Daarom is indertijd besloten tot een structurele verhoging van de budgetten van de beide filmfondsen, een verhoging die oploopt tot vier miljoen gulden per jaar in 1986.

Van deze stimulering van de nationale filmproductie zal ook de omroep profiteren.

Op dit punt zal in het volgende hoofdstuk nog nader worden ingegaan.

Bovengenoemde voorbeelden hebben betrekking op het streven in eigen land een tegenwicht te bieden tegen een al te dominante invloed van buitenlandse cultuur-industrieën.

Een andere wijze van profilering is het buitenland in de gelegenheid stellen kennis te nemen van het cultureel eigen gezicht van ons land.

Dit kan gebeuren door de presentatie van Nederlandse culturele verworvenheden in het buitenland én door manifestaties in eigen land die internationaal de aandacht trekken.

Gidsland-pretenties kunnen daarbij overigens maar beter verre van ons blijven. Wat voorop dient te staan is het inzicht dat in het internationale culturele verkeer alleen al een rol op basis van een zekere gelijkwaardigheid en wederkerigheid van een klein land extra inspanningen vereist.

Bij de Nederlandse culturele presentatie in het buitenland heeft mijn departement nu enkele malen zeer goede ervaringen gehad met een opzet waarbij van een geconcentreerde aanpak sprake is.

Dit betekent dat in een bepaald land gedurende een betrekkelijk korte periode, bijvoorbeeld in het kader van een festival, een groot en verscheiden aanbod van Nederlandse kunst en cultuur wordt gepresenteerd. Deze aanpak heeft tot dusver telkens geleid tot een grote respons in het desbetreffende land.

Bij zo'n geconcentreerde opzet is het zeer aantrekkelijk voor andere sectoren uit onze samenleving om bij een dergelijke manifestatie aan te knopen, bijvoorbeeld ter ontplooiing van handelsactiviteiten.

Op deze wijze kunnen verschillende sectoren elkaar versterken en samen er voor zorgen dat het effect van de inspanningen optimaal is.

Over de keuze van landen waarvoor de organisatie van een dergelijk evenement zinvol zou kunnen zijn, en het tijdstip waarop dit het best kan geschieden, vindt overleg plaats met andere departementen, waaronder Buitenlandse Zaken en Economische Zaken, andere overheden, bedrijfsleven en particulier initiatief. Manifestaties hebben tot nu toe plaatsgevonden in Griekenland en in Berlijn. Voor de komende tijd staan soortgelijke presentaties op het programma in Japan, Frankrijk, Hongarije, Canada, de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Australië.

Het is overigens niet de bedoeling dat zo'n geconcentreerde opzet ertoe zal leiden dat er straks geen kleinere presentaties en uitwisselingen meer kunnen plaatsvinden.

Gestreefd wordt naar een zeker evenwicht tussen grootschalige, geconcentreerde projecten en kleinere, meer afzonderlijke activiteiten. Daarbij zal er op worden toegezien dat grootschalige manifestaties in het buitenland in alle gevallen ook voor de cultuursector zelf interessant zijn. Internationale contacten en uitwisselingen hebben, althans voor de kunstensector, altijd allereerst de bedoeling gehad de eigen ontwikkeling te stimuleren door toetsing aan internationale kwaliteitsmaatstaven. Dit aspect mag bij de nieuwe opzet niet verloren gaan.

In dit verband moet naast de deelname door de NOS aan een Europees televisie programma, het z.g. Olympus programma, ook de rol van de Wereldomroep worden genoemd.

Aan Nederlanders in het buitenland en aan landen en gebieden buiten Nederland verstrekt deze omroep informatie over gebeurtenissen en

ontwikkelingen in ons land, ook op het gebied van de cultuur. In de ontwerp-omroepwet wordt het belang dat aan deze taak van de Wereldomroep wordt gehecht, opnieuw bevestigd. Dit wat de Nederlandse presentatie in het buitenland betreft.

Profilering van de nationale culturele identiteit, mede ten behoeve van het buitenland, kan ook in Nederland plaatsvinden. Uiteraard zal het ook in dit geval in eerste instantie gaan om grootschalige manifestaties met een zeker prestigieus karakter, die ook buiten de landsgrenzen weerklank vinden.

Gewezen kan worden op de keuze van Amsterdam tot culturele hoofdstad van Europa in 1987, waarvoor het initiatief werd genomen tijdens een bijeenkomst van de Europese cultuurministers.

3.2. Slotopmerkingen

In het licht van de versterking van het cultuurbeleid, zoals dat de afgelopen jaren is nagestreefd, moet ook worden vastgesteld dat de uitgaven voor kunsten, musea en monumentenzorg bij de bezuinigingen relatief gespaard zijn gebleven en dat de budgetten op onderdelen zelfs een stijging te zien hebben gegeven. Dit beleid zal het komende jaar worden voortgezet. Voor het terrein van de internationale betrekkingen geldt dat de korting op het budget, in 1985 aangebracht bij Kamer-amendement, met ingang van 1986 gecompenseerd zal worden.

Zojuist is de aandacht gevestigd op de component van nationale profilering. Om misverstanden te voorkomen: de eerste overweging voor een versterking van het cultuurbeleid heeft betrekking op de intrinsieke betekenis van een artistieke en culturele bedrijvigheid.

Zoals in de vorige paragraaf naar voren is gebracht, ontlenen mensen aan cultuuruitingen zintuigelijke, emotionele en intellectuele referentiekaders, die hen in staat stellen zich in het bestaan te oriënteren. Ook wanneer we erkennen dat op grond van verschillende esthetische, morele of sociale maatstaven, niet alle uitingen als gelijkwaardig of zelfs als waardevol zijn te beschouwen, dan nog is het goed dat er in dit opzicht een bedrijvigheid bestaat met ruimte voor experiment en voor controverse.

Dit is als zodanig reeds van grote betekenis. De artistieke en culturele vrijheid die daarmee is gemoeid, zal ook door mij ten volle worden gerespecteerd.

Verder is besloten het kunst- en cultuurbeleid ook in die zin in zijn zelfstandigheid te bevestigen dat, wanneer een wettelijk kader voor dit beleid nuttig of noodzakelijk mocht blijken, dat een specifiek kader zal zijn, eventueel in samenhang met de Wet Behoud Cultuurbezit.

Dit vraagstuk wordt momenteel nader onderzocht.

Tenslotte is er dan nog de kwestie van de bestuurlijke verantwoordelijkheid. Ook met betrekking tot dit element is in zoverre sprake van een profilering van het kunst- en cultuurbeleid dat de discussie van de afgelopen jaren heeft geleid tot conclusies waarbij de rol van de landelijke overheid is benadrukt. Hierbij heeft voorop gestaan dat alleen op die manier inhoud kan worden gegeven aan de nationale verantwoordelijkheid voor de instandhouding van ons cultuurbezit en de samenhang in het beleid kan worden verstrekt.

In aparte paragrafen zal hierna worden ingegaan op enkele accenten in het cultuurbeleid aan de hand waarvan die profilering en de concretisering daarvan nader kunnen worden toegelicht.

4. Samenhang in het cultuurbeleid

Een belangrijke manier om het cultuurbeleid te versterken wordt gevormd door het vergroten van de interne samenhang dan wel de samenhang met verwant beleid.

In deze paragraaf wordt aandacht besteed aan een drietal onderwerpen die wat algemene strekking betreft, zich ertoe lenen in een notitie als deze behandeld te worden.

Bovendien zijn deze van zodanig belang dat ik meen er goed aan te doen hier apart bij stil te staan.

Achtereenvolgens zullen aan de orde komen:

- de relatie tussen het mediabeleid en andere sectoren van het cultuurbeleid
- de relatie tussen het museumbeleid en het beleid met betrekking tot de beeldende kunsten en de architectuur
- de relatie tussen het bibliotheekbeleid en het cultuurbeleid

4.1. *De relatie tussen het mediabeleid en de andere sectoren van het cultuurbeleid*

In de inleiding is al gewezen op de omstandigheid dat per 1 januari van dit jaar de Directie Radio, Televisie en Pers is toegevoegd aan het Directoraat-Generaal voor Culturele Zaken. Van dat DGCZ maakten de sectoren Kunsten, Musea, Monumenten en Archieven, en Internationale Betrekkingen al eerder deel uit. Met zo'n organisatorische herschikking is natuurlijk niet meteen ook samenhang bewerkstelligd. Ik beschouw dit echter wel als een belangrijke stap om in de toekomst alle mogelijkheden te benutten waarbij het beleid in de ene sector dat in de andere kan versterken.

Overigens zullen zich hierbij nog wel eens praktische, maar ook meer principiële vragen kunnen aandienen.

Dit houdt verband met het gegeven dat het beleid op het terrein van de media een heel andere ontwikkeling heeft doorgemaakt dan het beleid op het terrein van de kunsten, en de musea, monumenten en archieven.

Ook in studies van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid en van het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) is dit geconstateerd. De instrumenten van het overheidsbeleid ten aanzien van de media zijn altijd beperkt van aard geweest en hebben voor het grootste gedeelte betrekking op de omroep.

In het Nederlandse mediabeleid is diep geworteld dat de staat zich heeft te onthouden van bemoeienis met de inhoud van het media-aanbod.

Deze opvatting wordt ook door mij onderschreven.

In het kunstbeleid bestaat een beleidstraditie die stoelt op een soortgelijk beginsel, de vrijheid van de kunst.

Toch wordt daarbij veel selectiever te werk gegaan. Dit hangt samen met het systeem van gerichte subsidies, waarbij allereerst kwaliteitscriteria een rol spelen.

Met de bedoeling het verschil in beleidstraditie tussen de verschillende sectoren te respecteren, ben ik, in navolging van de aanbevelingen van het SCP op dit punt, van mening dat er meer mogelijkheden zijn dan tot dusver zijn benut, om de samenhang tussen het mediabeleid en de andere sectoren van het cultuurbeleid te versterken. En wel door het stellen van randvoorwaarden.

In de vorige paragraaf is gesproken over een meer strikte bepaling van het deel van het programma-aanbod dat de zendgemachtigden dienen te besteden aan programma's van culturele aard en op de voorwaarden die hieromtrent aan de abonnee-televisie worden gesteld. Deze bepalingen vormen de grondslag voor meer directe vormen van samenwerking tussen de wereld van de omroep en met name de kunstensector.

Globaal gesproken kan de omroep zijn stimulerende functie voor de Nederlandse cultuur op drie manieren vervullen.

Allereerst door informatie te verschaffen over wat zich op cultureel gebied zoal voordoet. Trefwoorden hierbij zijn: agenda's, voorbeschouwingen, kritische besprekingen, analyses, etc.

Dergelijke informatie-programma's kunnen in beginsel betrekking hebben op alle sectoren van het artistieke en culturele leven: monumentenzorg net zo goed als beeldende kunst, theater en literatuur zowel als musea. In essentie gaat het hierbij om programma's over kunst en cultuur.

Een tweede categorie programma's omvat de registratie van kunst- en cultuuruitingen zelf, voor zover die in eerste instantie buiten de omroep tot stand zijn gekomen. Hierbij is bij voorbeeld te denken aan de uitzending van een concert, gegeven door een van de niet-omroeporkesten ergens in het land.

Het spreekt vanzelf dat niet alle kunstvormen zich in dezelfde mate voor een dergelijke registratie lenen. In het geval van de podiumkunsten behoren registraties duidelijk wel tot de mogelijkheid.

Bij andere vormen van kunst en cultuur is deze categorie eigenlijk niet van toepassing.

Ten slotte is er dan nog de eigen productie binnen de omroepen, waarbij kunst- en cultuuruitingen specifiek met het oog op registratie en uitzending worden geprogrammeerd. Voor de radio, bijvoorbeeld muziekprogramma's, voor de televisie, oorspronkelijk televisie-drama.

Nu zijn programma's van de tweede categorie, zeker wanneer daar adaptatie mee is gemoeid, en vooral ook die van de derde categorie relatief kostbaar. Aangezien het de bedoeling is dat de percentageregeling voor culturele programma's ook tot gevolg heeft dat de Nederlandse cultuur meer over het voetlicht wordt gebracht, is het niet voldoende om van de omroepen op dit punt, terecht, een extra inspanning te verwachten. Er moeten ook zekere faciliteiten worden gecreëerd om de omroepen in de gelegenheid te stellen hun verantwoordelijkheid waar te maken.

Omdat dit probleem zich allereerst voordoet met betrekking tot de televisie, wordt gewerkt aan een stelsel van afspraken tussen de omroep en de verschillende sectoren van het kunstleven. De sector van de film is op dit punt momenteel het verst gevorderd. Er ligt een structurele samenwerkingsovereenkomst film-televisie. Van de elf Nederlandse films die het afgelopen jaar mede via het Productiefonds tot stand kwamen, zijn er acht waaraan de omroepen een financiële bijdrage hebben geleverd. Er worden thans voorstellen ontwikkeld om deze overeenkomst nog verder uit te breiden.

Het ziet er naar uit dat binnenkort eveneens een overeenkomst tegemoet kan worden gezien tussen de gesubsidieerde toneelsector en de televisie waar het gaat om de vergoeding voor reeds gekende producties. Voor afspraken op het gebied van de opera en het ballet zal nog wat meer tijd nodig zijn. Ook hier is het streven erop gericht te komen tot registratie en uitzending van opera- en balletuitvoeringen.

Bij de omroep bestaat op dit moment behoefte aan meer duidelijkheid ten aanzien van de programmatische consequenties van het in gebruik nemen van het nieuwe muziektheater in Amsterdam.

Dit mede met het oog op een eventuele gezamenlijke programmering in bepaalde gevallen.

Verder speelt een rol welke mogelijkheden er voor de omroeporkesten zullen zijn om met opera en ballet samen te werken.

Hierbij is tevens aan de orde de afstemming tussen het landelijke muziekleven en dan met name het orkestenbestel en het muziekbeleid van de omroep en de rol van de orkesten daarin. Aangenomen mag worden dat zodra over deze zaken helderheid is ontstaan, ook voor deze sector een concrete overeenkomst voor samenwerking tot stand zal komen.

Een apart punt, daar is reeds op gewezen, vormen de financiële consequenties die met dit alles zijn gemoeid.

Vanuit de omroep heeft mij onlangs een voorstel bereikt waar ik in beginsel graag mijn steun aan verleen. Dit voorstel behelst het volgende.

Korte tijd geleden is een overeenkomst tot stand gekomen tussen de Nederlandse omroep en de Belgische kabelexploitanten. Op grond hiervan zal de Nederlandse omroep jaarlijks een bedrag in de orde van grootte van 5 miljoen gulden aan auteursrechten verwerven.

De NOS heeft mij verzocht toe te staan dat met dit bedrag een speciaal fonds wordt gevormd dat bestemd is enerzijds voor projecten in samenwerking tussen de Nederlandse en de Vlaamse omroep en anderzijds voor de stimulering van culturele producties van de omroep in eigen land. Het lijkt mij een goede gedachte aan deze gelden deze specifieke bestemming te geven.

Dit te meer omdat ook in de Kamer bij herhaling de wens is geuit om voor de relatief kostbare Nederlandse culturele producties additionele middelen beschikbaar te stellen.

Naar ik verwacht, zal met het samenstel van maatregelen zoals hierboven geschetst, wettelijke bepalingen enerzijds en praktische afspraken anderzijds, worden bereikt dat de culturele component binnen de omroep aanzienlijk wordt versterkt.

De nieuwe Programma Stichting krijgt tot taak elke drie maanden verslagen openbaar te maken waarin door de omroepverenigingen uitgezonden programma-onderdelen worden opgesomd en verdeeld over de verschillende programma-categorieën van het volledig programmavoor-schrift zoals de wet dat omschrijft. Het is de bedoeling dat de NOS bij de start van het seizoen 1985-1986 een begin maakt met de rapportage.

Dit zal geschieden op grond van een classificatie die is opgesteld op basis van een door de European Broadcasting Union (EBU) ontwikkelde systematiek. Het lijkt verstandig om wanneer een paar jaar ervaring is opgedaan met het geheel van deze werkwijze, eens kritisch na te gaan of de verschillende maatregelen de beoogde effecten hebben opgeleverd.

Op deze wijze verwacht ik de culturele factor binnen de omroep ook op termijn veilig te kunnen stellen.

4.2. De relatie tussen het museumbeleid en het beleid met betrekking tot de beeldende kunsten en de architectuur

Op het terrein van de cultuur zijn heden en verleden onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het heden laat zich deels verklaren uit het verleden; het verleden komt telkenmale in een nieuw licht te staan door de ontwikkelingen in het heden. Elke grens die getrokken wordt tussen verleden en heden, is noodzakelijkerwijs kunstmatig en kan niet steunen op inhoudelijke maar slechts op pragmatische overwegingen.

Voor de beleidsterreinen beeldende kunst, bouwkunst en vormgeving doet een dergelijke situatie zich voor. Tussen verleden en heden wordt historisch een uit praktische overwegingen gegroeid onderscheid gemaakt. In dit opzicht onderscheidt deze sector zich van alle andere kunstsectoren.

De Directie MMA behartigt het museumbeleid en het museumbeheer, terwijl de Directie Kunsten belast is met het beleid ten aanzien van de beeldende kunst, bouwkunst en vormgeving van de eigen tijd. Het hoeft geen betoog dat de raakvlakken tussen het beleid met betrekking tot de kunstmusea (inclusief collecties op het gebied van bouwkunst en vormgeving) en de historische musea (waarin beeldmateriaal voor een belangrijk deel bestaat uit kunstvoorwerpen) en het beleid met betrekking tot de beeldende kunst, bouwkunst en vormgeving van dit moment legio zijn.

Het is dan ook van het grootste belang dat er een hechte relatie bestaat tussen beide beleidsterreinen. Immers, niet alleen zijn de kunstwerken die nu ontstaan, potentiële verzamel- en studio-objecten voor de musea; de musea hebben ook een belangrijke functie in de presentatie van die eigentijdse kunst, al dan niet in relatie tot de kunst uit het verleden.

De musea vormen als het ware de podia voor de beeldende kunst, de bouwkunst en de vormgeving, en wel in die zin dat waar bij de podiumkunsten tussen scheppend kunstenaar en publiek gewoonlijk uitvoering en podium naast elkaar bestaan, in het geval van de musea collectievorming, conservering, bewerking en presentatie in één hand verenigd zijn.

Het zijn de kunstmusea die de officiële referentiekaders opbouwen voor de beoordeling en de waardering van met name ook de kunst van eigen tijd.

Door mijn voorgangers is met de inrichting van de Rijksdienst Beeldende Kunst, een samenwerkingsproject tussen de directies MMA en Kunsten en IB, reeds een eerste belangrijke stap gezet op de weg van vergroting van de samenhang tussen de beleidsterreinen van de beide directies.

De oprichting van het architectuurinstituut is een volgende stap in deze richting. In dit instituut worden de archiverende/conserverende functie en de onderzoeksfunctie van het onder de Directie MMA ressorterende Nederlands Documentatiecentrum voor de Bouwkunst en de presentatie van vooral de architectuur van deze eeuw door de voor 100% door de Directie Kunsten gesubsidieerde Stichting Wonen samengevoegd.

Op basis van mijn visie dat musea bij uitstek ook de podia zijn voor de kunst van deze tijd en tegelijkertijd de plaatsen waar diezelfde kunst bewaard dient te worden, verstrek ik vanaf 1984 subsidies aan musea, verspreid over het gehele land, ten behoeve van aankopen van werk van levende Nederlandse kunstenaars. Deze subsidies komen ten laste van het budget van de afdeling Beeldende Kunsten en Bouwkunst binnen de Directie Kunsten.

Naast collectievorming, conservering en wetenschappelijke bewerking van collecties acht ik met name ook de presentatie van de kunst van deze tijd door musea van wezenlijk belang.

Immers, bij uitstek in musea kan bezinning plaatsvinden op de ontwikkelingen binnen de kunst vanuit een historisch perspectief én vanuit een overzicht over de hedendaagse nationale en internationale context.

Aan iedere presentatie in een museum gaan interpretaties en keuzen vooraf, die er op zichzelf al op zijn gericht ordening aan te brengen in de veelheid van een ongestructureerd aanbod. Daardoor wordt dat aanbod voor het publiek toegankelijker. Daarenboven zijn juist musea ertoe uitgerust om het publiek desgewenst de helpende hand te reiken, wegwijs te maken en te begeleiden. Vooral voor de hedendaagse kunst waarvoor de acceptatie nog maar gering is, die daardoor kwetsbaar is en op onbegrip, ja zelfs aversie bij het publiek kan stuiten, acht ik die begeleidende en vernieuwende functie die musea bij hun presentaties kunnen uitoefenen, onmisbaar.

Door alert te reageren op nieuwe ontwikkelingen binnen de kunst, door deze ontwikkelingen tijdig te signaleren en aan het publiek te presenteren kunnen musea tevens een substantiële bijdrage leveren aan die ontwikkelingen. De informatie die door de musea wordt gegeven, levert immers, als het goed is, ook de nodige discussiestof op voor de kunstwereld zelf, zowel voor kunstenaars als voor kenners en critici.

Het is om al deze redenen dat ik er het grootste belang aan hecht dat de kunst van de eigen tijd gespreid over het land, op goed niveau en regelmatig door de musea wordt gepresenteerd.

Op de bijdrage vanuit de sector van de beeldende kunst op het tot stand komen van een beleid op dit punt, is hierboven reeds gewezen.

In de museumnota, die thans in voorbereiding is, kom ik op dit onderwerp terug. Gedacht wordt om in het kader van het museumbeleid ten behoeve van een gespreide presentatie van beeldende kunst incidentele subsidies te verschaffen. Vermeld zij dat de rijksmusea daarnaast een aankoopbudget hebben dat door de directie MMA ter beschikking wordt gesteld.

4.3. Relatie bibliotheekbeleid – cultuurbeleid

Het bibliotheekbeleid kent zijn eigen doelstellingen. Tegelijkertijd heeft dat beleid met ander beleid doelstellingen gemeenschappelijk. Niet alle aspecten van het bibliotheekbeleid zijn even ver ontwikkeld. Met name de relatie met het cultuurbeleid verdient in dit verband meer aandacht.

Hierbij mag overigens niet uit het oog worden verloren dat openbare bibliotheken gedecentraliseerd zijn en hun eigen beleid vaststellen, waarbij de hiërarchie van waarden nog wel eens wil verschillen.

Vanuit de vaststelling dat het openbare bibliotheekwerk in aanleg een belangrijk instrument is voor cultuurbeleid, is er behoefte aan een zekere verduidelijking van de beleidsoptiek.

Dit conform de aanbevelingen van het Sociaal en Cultureel Planbureau, dat op grond van een analyse van het beleid en de beleidsdoelstellingen van

verschillende beleidssectoren van mijn departement erop heeft gewezen dat binnen het bibliotheekbeleid plaats moet worden ingeruimd voor kwaliteitsoverwegingen.

De bibliotheken hebben in aantallen gebruikers en uitleningen een expansieve groei doorgemaakt. Geruime tijd is er een zekere spanning geweest tussen boekhandel en bibliotheek omdat de boekhandel concurrentie zou ondervinden van de non-profit-bedrijven die bibliotheken zijn.

Een (openbare) bibliotheek, waar boeken voor het publiek beschikbaar zijn, is immers niet ongelijk aan een commercieel distributiepunt als de assortimenthoudende boekhandel.

Thans wint meer en meer de gedachte veld dat boekhandel en bibliotheek in hun culturele functie additioneel kunnen zijn.

Allereerst zou dan meer aansluiting zijn te realiseren van het bibliotheekbeleid bij het letterenbeleid: een beleid dat onder meer tot doel heeft via het bevorderen van de leesbereidheid in het algemeen, de literatuur meer toegankelijk te maken en tevens te bevorderen dat daarvan gericht kennis wordt genomen. Daarbij is van groot belang dat de lezer wordt gestimuleerd bij het ontwikkelen van een kwaliteitsbesef.

Met betrekking tot het bevorderen van de leesbereidheid bestaan er tussen het bibliotheekbeleid en het letterenbeleid al duidelijke aanknopingspunten. Een aantal bemiddelingsinstellingen die in het kader van het letterenbeleid worden gesubsidieerd, is een samenwerkingsverband aangegaan. Daarbij is ook het Nederlands Bibliotheek en Lectorium, het NBLC, betrokken, evenals trouwens de Stichting voor de Collectieve Propaganda van het Nederlandse boek, de CPNB.

Met het bibliotheekveld zal naar wegen moeten worden gezocht om te komen tot een nauwere integratie van letteren- en bibliotheekbeleid. Niet alleen op micro- en meso-niveau, maar ook op het macro-niveau, zodat gezamenlijk strategieën op langere termijn kunnen worden uitgestippeld.

Een ander terrein waarop bibliotheken in toenemende mate een rol kunnen gaan spelen is het terrein van de audio-visuele informatiedragers: bibliotheken als uitleencentra voor cultureel waardevolle audio-visuele producten.

Hierbij valt te denken aan producten die tot stand zijn gekomen specifiek met het oog op de audio-visuele media, maar ook aan videoregistraties van bij voorbeeld voorstellingen en uitvoeringen op het gebied van de podiumkunsten. Langs deze weg kan niet alleen het publieksbereik van voorstellingen en uitvoeringen worden vergroot en geïntensiveerd maar kan ook het bezoek aan voorstellingen worden gestimuleerd.

Het zal overigens duidelijk zijn dat het in dit verband van groot belang is dat een systematisch opgezet archief van omroepmateriaal tot stand komt. De cultuurhistorische en educatieve waarde van dit materiaal is groot. Tussen mijn departement en de NOS wordt over deze kwestie overleg gevoerd. Ter verbetering van de coördinatie van de opslag en het gebruik van audio-visueel materiaal in het algemeen, is het de bedoeling dat in een later stadium ook de Rijks Voorlichtings Dienst, het Filmmuseum en de centrale bibliotheekdiensten bij een dergelijk overleg worden betrokken.

Op langere termijn valt verder nog te denken aan interessante samenwerkingsverbanden tussen de bibliotheekwereld en de musea en archieven.

Zo zouden bij voorbeeld langs een aantal bibliotheken wisselexposities kunnen rondreizen die het potentiële publiek alvast een overzicht geven van hetgeen op speciale tentoonstellingen te bezichtigen valt en waarvan aldus een wervende kracht kan uitgaan.

Verder kunnen databestanden van instellingen als musea en archieven, bestanden waarin gegevens over collecties zijn geregistreerd en gedocumenteerd en die slechts voor een beperkt publiek te raadplegen zijn, door koppeling van bestaande netwerken van bibliotheken voor iedereen toegankelijk worden. De ontwikkelingen op dit terrein bevinden zich overigens nog in een experimenteel stadium.

Te zijner tijd zal bij dit alles uiteraard ook de kostenfactor meegewogen dienen te worden.

Voorts zal het duidelijk zijn dat bij een eventueel beleid in dezen, kwaliteitsoverwegingen bij het maken van keuzen welke informatie wel en welke niet is op te nemen, niet gemist kunnen worden.

5. Aanbod, distributie en participatie

5.1. Aanbodgedachte

De ervaring leert dat het oordeel en de belangstelling van het grote publiek niet altijd een zuivere graadmeter vormen voor de waarde van bepaalde kunst- en cultuuruitingen.

Daarom kan het nodig zijn dat kunstenaars, kunstwerken, maar bij voorbeeld ook bepaalde televisieprogramma's de kans krijgen zich te bewijzen tegen de onverschilligheid of misschien zelfs aanvankelijke afwijzing van het publiek in. Voorwaarde daarvoor is wel dat er sprake is van kwaliteit. Als dat het geval is, wanneer op basis van deskundigheid over de kwaliteit positief is geoordeeld, dan mag de publieke belangstelling of het ontbreken daarvan niet het laatste woord hebben over het bestaan of het voortbestaan van een bepaald initiatief.

De hierboven omschreven opvatting wordt wel aangeduid als de aanbodgedachte en is te beschouwen als één van de pijlers van het kunst- en cultuurbeleid. Ik wil er geen misverstanden over laten bestaan dat ik deze opvatting deel. Tevens echter ben ik van mening dat er reden is kritisch te kijken naar de mate waarin op deze aanbodgedachte een beroep wordt gedaan. Dit, omdat het aanvaarden van de aanbodgedachte niet betekent dat de kunst- en cultuursector ontslagen is van de verplichting om met de factor van de publieke belangstelling rekening te houden en deze waar mogelijk te vergroten.

Als ooit in ernst verdedigd is dat juist het uitblijven van respons van de zijde van het publiek beschouwd diende te worden als zekere indicatie voor kwaliteit, en dus als grond voor subsidiëring vanwege de overheid, dan ligt die tijd nu wel definitief achter ons.

Deze opvatting was stellig ingegeven door de wens om wanneer men zich met kunst en cultuur bezighield, verder geen verantwoordelijkheid af te hoeven leggen tegenover wie dan ook.

Toch houdt ook de aanbodgedachte in oorspronkelijke vorm bepaalde gevaren in, althans wanneer die te ver wordt doorgevoerd.

Het is in dit verband wellicht goed op te merken dat, wil er in strikte zin van aanbodbeleid sprake zijn, er dan meer aan de orde is dan alleen de omstandigheid dat financieel wordt bijgesprongen. Dit is aan de hand van een voorbeeld te illustreren.

Zouden de integrale kosten van een opera-uitvoering op het publiek worden verhaald, dat zou dat, ook gegeven de Nederlandse en zelfs de internationale traditie op het punt van prijsstelling, voor te veel mensen een reële belemmering vormen om ooit een opera-uitvoering bij te wonen.

Daarmee zou operabezoek een aangelegenheid worden voor een kleine elite, samengesteld op grond van een uit optiek van cultuurbeleid verkeerd selectiecriterium, namelijk inkomenspositie. Aangenomen tenminste dat er al een operatraditie op te bouwen zou zijn op dit resterende publiek.

Van aanbodbeleid is echter pas sprake wanneer, met een beroep op kwaliteit, artistiek en cultureel belang, voorzieningen of bepaalde facetten daarvan in stand worden gehouden terwijl het publiek daar niet meteen om vraagt, zelfs niet nadat reële financiële belemmeringen voor de effectivering van die vraag zijn weggenomen.

Het subsidiëren van een opera die gewoonlijk veel publiek trekt, komt voort uit een streven naar verticale cultuurspreiding. Het vasthouden aan de programmering van een bepaalde concertserie, bij voorbeeld van hedendaagse muziek, die in vergelijking met andere series weinig publiek trekt, is een voorbeeld van wezenlijk aanbodbeleid.

Naar mijn opvatting kan de aanbodgedachte in strikte vorm de artistieke en culturele expressie schade berokkenen wanneer een kloof tussen vooral

het hedendaagse kunst- en cultuuraanbod en het publiek wordt aanvaard als een gegeven waar men zich maar bij neer heeft te leggen. Dat zou in strijd zijn met de aard van de artistieke en culturele expressie die zelfs in grensgevallen, wanneer zij haar publiek soms lijkt buiten te sluiten of af te stoten, nog mededeling wil zijn en gehoord wil worden.

Daarom is bij het doen van een beroep op de aanbodgedachte terughoudendheid te betrachten.

De aanbodgedachte moet niet zozeer vertrekpunt zijn van beleid als wel de ondergrens bepalen van wat in stand gehouden dient te worden.

Dit betekent dat een voorziening, een activiteit in beginsel gehouden is aan de opgave om de belangstelling van het publiek te wekken die overeenkomt met zijn aard en de schaal van presentatie.

Wanneer men daar niet in slaagt, eventueel zelfs niet op termijn, zal duidelijk beargumenteerd moeten worden tot welke oorzaken dat is terug te voeren. Pas wanneer is vastgesteld dat het niet heeft ontbroken aan een voldoende actieve publiekswerving en dat het desbetreffende aanbod desondanks niet mag ontbreken in het artistieke of culturele palet van het land of van een regio, pas dan is er reden op de aanbodgedachte terug te vallen.

Het zal duidelijk zijn dat in de hier voorgestelde redenering ruimte blijft voor een voldoende schakering van het landelijk aanbod, voor een evenwichtige spreiding daarvan over de verschillende regio's van het land, voor het garanderen van een kunst- en cultuuraanbod via de televisie, zonder dat kijkcijfers daarbij de doorslag geven, voor stipendia aan kunstenaars met behulp waarvan zij zich gedurende enige tijd kunnen wijden aan de ontwikkeling van hun kunstenaarschap enz.

Het verschil met de huidige situatie is vooral gelegen in het aanscherpen van een aantal overwegingen.

Dat het kunstbeleid, het cultuurbeleid steeds aanbodbeleid zou zijn, acht ik onhoudbaar. Het gaat om delen van het kunst- en cultuurbeleid, delen die dan ook nog in de tijd bezien niet steeds dezelfde hoeven te zijn.

Wanneer dit wordt onderkend, zal er alle reden zijn voor bepaalde sectoren om actiever te zijn op het gebied van de publieksbenadering en niet meteen maar aan te nemen dat kunst en cultuur het nu eenmaal naar hun aard zonder publiek moeten stellen. Ook in recente onderzoeken is aangetoond dat sommige terreinen van de kunst- en cultuursector in dit opzicht wat meer inventiviteit aan de dag zouden kunnen leggen.

Bovendien zal alleen dan kunnen blijken wanneer op bepaalde terreinen een overaanbod in stand wordt gehouden.

Het is immers denkbaar dat er, zelfs na een gedegen selectie op kwaliteit, nog zoveel aanbod op een bepaald gebied overblijft dat vanuit een publieksstandpunt gesproken moet worden van een teveel van het goede.

Zeker wanneer men rekening houdt met het gegeven dat het publiek ook via de moderne media kennis neemt van allerlei uitingen van kunst en cultuur.

Op grond hiervan zal ik er in mijn beleid naar streven dat er meer gegevens beschikbaar komen over de mate van publieke belangstelling, gerelateerd aan de verschillende soorten aanbod, zodat in de toekomst scherpere noties ontwikkeld kunnen worden ten aanzien van welke voorwaarden omtrent publieksbereik in redelijkheid aan bepaalde voorzieningen of initiatieven zijn te stellen. Voor een televisieprogramma zullen dat andere voorwaarden zijn dan voor een museum. Opera valt in dit opzicht niet te vergelijken met literatuur. Zelfs voor verschillende concertseries van hetzelfde orkest, bij voorbeeld het romantische pianoconcert en de moderne serie, zijn andere maatstaven aan te leggen.

Het is uiteraard niet de bedoeling dat dit alles resulteert in strakke tabellen waaruit per categorie-activiteit de minimale publieke belangstelling wordt afgelezen.

Het gaat erom de nu veelal impliciete aannamen in dit verband te verhelderen en bespreekbaar te maken. Tot zover de aanbodzijde.

5.2. *Vergroting van het publieksbereik*

Nu de publiekscant van de zaak. Publieke belangstelling voor de kunst en cultuur kan, gelukkig, niet worden afgedwongen.

Wat wel kan en ook moet gebeuren, is dat getracht wordt die belangstelling te wekken door mensen zo goed mogelijk in de gelegenheid te stellen van artistiek en cultureel aanbod kennis te nemen.

In dit opzicht is het cultuurbeleid voorwaardenscheppend niet alleen met betrekking tot het aanbod maar ook ten opzichte van het publiek. Van groot belang hierbij is het goed benutten van de instrumenten die er ook op langere termijn toe bijdragen de artistieke en culturele competentie van de bevolking op peil te houden.

Steeds weer immers blijkt dat niet het inkomen maar het vermogen om cultuur te waarderen, daarmee om te gaan, bepalend zijn voor de participatie op dit terrein.

De voorbereiding die hiermee is gemoeid – ook wanneer het niet om beroepsbeoefening gaat vaak in de vorm van een opleiding – is niet zelden een kwestie van vele jaren.

Mede om deze reden hecht ik veel belang aan de amateuristische kunstbeoefening en de kunstzinnige vorming binnen en buiten het reguliere onderwijs. Door deelname aan activiteiten op deze terreinen worden voor veel mensen de mentale drempels geslecht die hen weerhouden van actieve participatie aan kunst en cultuur, inclusief het benutten van de mogelijkheden die de moderne media in dit opzicht kunnen bieden.

Op plaatselijk niveau vervullen verenigingen en instellingen op het gebied van de amateuristische kunstbeoefening en de kunstzinnige vorming tevens een belangrijke sociale functie.

Vooraf de betekenis van de amateuristische kunstbeoefening in dit opzicht is moeilijk te overschatten. Hier treft men nog veelvuldig aan wat bij de meeste andere maatschappelijke activiteiten die mensen ontplooiën jammer genoeg een uitzondering is geworden, nl. dat oudere en jongere mensen in één verenigingsverband met elkaar iets trachten te realiseren wat zij de moeite waard vinden. En dit niet in een leraar–leerling-verhouding, ofschoon ook dat uiteraard voorkomt, maar in beginsel op voet van gelijkheid.

Ook naar mijn opvatting is dit zeer waardevol.

Toch kan deze sociale functie van de amateuristische kunstbeoefening en de kunstzinnige vorming niet het aangrijpingspunt zijn voor het beleid van een landelijke overheid.

Dat beleid, dat welbewust een onderdeel vormt van het kunstbeleid, sluit aan bij het onmiskenbare streven op alle niveaus binnen deze beide sectoren naar kwaliteit.

Dit staat met de zojuist genoemde sociale functie niet op gespannen voet. Integendeel. Niet zelden blijken juist die verbanden sociaal gezien het sterkst waarbinnen met grote inzet en discipline wordt gewerkt aan een artistiek zo hoog mogelijk niveau.

Er zal dan ook worden vastgehouden aan de huidige beleidsintenties met betrekking tot de amateuristische kunstbeoefening en de kunstzinnige vorming waarbij expliciet wordt geopereerd vanuit de doelstellingen van het kunstbeleid. Bevordering en bewaking van kwaliteit staan daarbij centraal.

Op landelijk niveau zal artistiek-inhoudelijke deskundigheid voorhanden dienen te zijn waar verenigingen, instellingen maar ook individuele personen een beroep op kunnen doen wanneer zij daaraan behoefte hebben.

Deze deskundigheid, verenigd bij voorbeeld in een Repertoire Informatie Centrum ten behoeve van de muziekbeoefening door amateurs, en het Landelijk Ondersteunings Instituut voor de Kunstzinnige Vorming ten behoeve van onder meer het werk in muziekscholen en creativiteitscentra, zal uiteraard ook actief met informatie over allerlei zaken naar buiten dienen te treden.

Naast dit beleid ten aanzien van landelijke instellingen zal met het oog op incidentele initiatieven door verenigingen en instellingen op het niveau van het uitvoerende werk een projectenbeleid worden gevoerd.

Hierbij kunnen initiatieven voor rijkssubsidie in aanmerking komen die bij voorbeeld vanwege de ontwikkeling van nieuw repertoire of het testen van nieuwe werkvormen een zekere landelijke betekenis hebben, omdat andere verenigingen of instellingen met de opgedane ervaringen hun voordeel kunnen doen.

Tot zover enkele opmerkingen over het beleid met betrekking tot de amateuristische kunstbeoefening en de kunstzinnige vorming, sectoren die in het licht van het streven naar een vergroting van het publieksbereik voor uitingen van kunst en cultuur direct en indirect een belangrijke functie vervullen.

Cultuur is wel eens gekarakteriseerd als een goed dat veel tijd en relatief weinig geld kost. In een tijd waarin de groei van het beschikbare inkomen waarschijnlijk zal achterblijven bij de beschikbare tijd, is dit een argument te meer om veel waarde te hechten aan een zo breed mogelijke participatie.

Wanneer ik bezie welke mogelijkheden mij ter beschikking staan om deze participatie te bevorderen, dan meen ik dat het beste te kunnen doen door de beleidsmatige aandacht met name te richten op de verschillende schakels tussen aanbod en afname.

Aan de hand van enkele voorbeelden zal ik toelichten wat ik hierbij op het oog heb.

5.3. *Distributie als schakel tussen aanbod en participatie*

De afgelopen jaren is veel aandacht besteed aan de verbetering van de positie van de scheppende kunsten.

Nu een kwalitatief hoogwaardig en gedifferentieerd aanbod min of meer verzekerd lijkt, is het raadzaam de komende tijd vooral ook te kijken naar de distributie van dat aanbod.

In het geval van opdrachten aan componisten, choreografen en toneel-schrijvers zal ernaar worden gestreefd dat van te voren reeds bepaalde garanties zijn verkregen omtrent de uitvoering van hun werk. Het ligt dan voor de hand zoveel mogelijk gebruik te maken van de behoefte aan nieuw repertoire van orkesten, ensembles, dans- en toneelgezelschappen.

In het beleid met betrekking tot de landelijke instellingen op het gebied van de podiumkunsten zal de taak en de verantwoordelijkheid van deze instellingen ten aanzien van nieuw en vooral ook Nederlands repertoire, een van de punten zijn aan de hand waarvan het functioneren van deze gezelschappen wordt beoordeeld.

Over de wijze waarop binnen het beleid op het gebied van de beeldende kunst in samenhang met het museumbeleid wordt gestreefd naar distributie en openbaarmaking, is in de vorige paragraaf al uitgebreid aandacht geschonken. Hetzelfde geldt voor het streven het bibliotheekbeleid meer expliciet te betrekken bij het cultuurbeleid.

Ook daarbij is uiteraard in de eerste plaats de distributie van cultuurgoesd aan de orde.

Vanuit een optiek van distributie is het van belang ook te wijzen op het vraagstuk van de vaste boekenprijs.

Vanaf het midden van de jaren zestig heeft zich een markt ontwikkeld waarop het boek als massaproduct – een product overigens waaronder veel waardevolle titels met hoge oplagen voorkomen – door middel van distributie via boekenclubs, ketenzaken etc. een groot lezerspubliek bereikt, terwijl ook het langzaam lopende maar vanuit cultureel oogpunt vaak belangwekkende boek via boekhandels met een breed en gevarieerd aanbod voor de selectieve koper beschikbaar bleef. Boekhandel en uitgeverij slagen erin een commerciële bedrijfsvoering te combineren met het vervullen van een culturele en informatieve functie die voor de samenleving van elementair belang is.

Een dergelijke voorziening staat of valt met het handhaven van de vaste boekenprijs. Wordt de vaste boekenprijs opgeheven, dan is het zeker dat de grootwinkelbedrijven in hun streven naar parallelisatie (dat wil zeggen het aanbod van zoveel mogelijk produkten in één warenhuis) een aantal titels in het assortiment opnemen. Dat zal een beperkt aantal titels zijn.

De te verwachten competitie zal ongetwijfeld tot gevolg hebben dat het aantal assortimenthoudende boekhandels drastisch zal verminderen zodat het fijnvertakte distributienet zoals we dat thans kennen, ernstig zal worden aangetast.

Daarbij zullen vooral de verspreidingsmogelijkheden – en in tweede instantie ook de productie – van cultureel waardevolle boeken worden geschaad. Dramatisch maar niet onjuist is wel eens opgemerkt dat dan niet langer de lezer zal uitmaken wat hij leest, maar dat het grootwinkelbedrijf dat doet.

Omdat ik van mening ben dat een goed distributie-apparaat voor het cultureel waardevolle boek van wezenlijk belang is, dient de vaste boekenprijs gehandhaafd te worden.

Dit is, met bijvoorbeeld verbetering van de regeling inzake het reproductie, één van de randvoorwaarden die het boekenvak in staat stelt zijn culturele functie te blijven vervullen zonder daarbij behalve dan incidenteel een beroep te doen op de overheid voor subsidie.

Ook het leenrecht is er mede op gericht, naast de positie van de schrijvers, de positie van de uitgevers te versterken.

Net als voor de kunstzinnige vorming en de amateuristische kunstbeoefening geldt in zekere zin ook voor de museumsector dat deze als geheel een belangrijke rol speelt bij de distributie van kunst- en cultuurobjecten. Ik acht het een bijzonder verheugende ontwikkeling dat de publieke belangstelling voor de musea de afgelopen jaren aanzienlijk is toegenomen. Voor een verdere inspanning op dit gebied is van grote betekenis dat voortdurend aandacht wordt geschonken aan uitbreiding, nieuwbouw en hernieuwde inrichting van de rijksmusea. Deze activiteiten komen de belangstelling voor de collecties zeer ten goede. Als voorbeelden van verbouw, herinrichting of nieuwbouw die op dit moment gaande zijn, kunnen worden genoemd: het Mauritshuis te Den Haag en het Rijksmuseum voor de Geschiedenis der Natuurwetenschappen en Geneeskunde: Museum Boerhaave, het Rijksmuseum van Oudheden en het Rijksmuseum van Volkenkunde, alle te Leiden.

Verder valt te vermelden het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum dat een nieuwe behuizing heeft betrokken in het complex van de Koninklijke Bibliotheek en dat thans een van de modernste literaire musea ter wereld is.

Ook de recente vereniging in een nauw samenwerkingsverband van het Rijksmuseum voor Natuurlijke Historie en het Rijksmuseum voor Geologie en Mineralogie is een gebeurtenis van bijzondere betekenis voor het onderzoeks-, collectie- en presentatiebeleid op het terrein van de natuurlijke historie.

Tot slot van deze pragraaf zij er nog op gewezen dat wat in de vorige paragraaf gezegd is over de relatie tussen het mediabeleid en de andere sectoren van het cultuurbeleid, eveneens te bezien valt vanuit een optiek van distributie.

Dat de media als moderne vormen van cultuuroverdracht gezien hun lage drempel en hun grote bereik, een belangrijke rol spelen in de verspreiding van kunst- en cultuuruitingen, behoeft geen nadere toelichting.

Toch wordt dit gegeven nog wel eens onvoldoende verdisconteerd wanneer bij allerlei onderzoek de belangstelling voor cultuuruitingen in kaart wordt gebracht.

Misschien zouden bepaalde opvattingen over de mate waarin cultuurspreiding tot stand komt, wat minder somber zijn wanneer meer rekening werd gehouden met de directe en indirecte rol van de moderne media daarbij.

6. Bestuurlijke verantwoordelijkheden

Mede als gevolg van de discussie indertijd rond de invoering van de Kaderwet Specifiek Welzijn is ook in de cultuursector uitgebreid aandacht geschonken aan het vraagstuk van de bestuurlijke verantwoordelijkheden.

Dit heeft erin geresulteerd dat per sector van het cultuurbeleid is nagegaan of die verantwoordelijkheden om redenen van overzichtelijkheid en aanspreekbaarheid verhelderd dienden te worden. De uitkomsten hiervan zijn niet voor alle sectoren hetzelfde, noch ten aanzien van de uiteindelijke keuzes die zijn gemaakt, noch ten aanzien van de termijnen waarop deze keuzes geëffectueerd zullen worden.

In het algemeen geldt dat de verantwoordelijkheid van de rijksoverheid is versterkt.

Dit houdt verband met de overtuiging dat alleen bij een duidelijke landelijke verantwoordelijkheid voor de nodige samenhang in het beleid kan worden gezorgd. Een en ander is toe te lichten aan de hand van een aantal voorbeelden die achtereenvolgens aan de kunstensector, de sector van de musea, monumenten en archieven en aan die van de media zijn ontleend.

Op het terrein van de podiumkunsten is het vorig jaar een herverdeling van taken tot stand gekomen tussen het Rijk en de andere overheden. In het vervolg zal het verlenen van exploitatiesubsidies aan de grotere gezelschappen op het gebied van de muziek en het toneel die zijn gevestigd buiten de drie grootste steden, behoren tot de verantwoordelijkheid van het Rijk.

Om dat te kunnen doen is een bedrag van zesenvijftig miljoen gulden overgeheveld van de gemeente- en provinciefondsen naar het Rijk.

De provincies en de gemeenten zullen in de toekomst allereerst verantwoordelijk zijn voor het spreidings- en accommodatiebeleid.

Ik wil in dit verband nog eens herhalen dat het niet de bedoeling is van deze maatregelen om bij de betrokken instellingen een artistieke en culturele uniformering door te voeren.

Er is gepleit voor rijksverantwoordelijkheid voor het orkesten- en toneelbestel om met betrekking tot deze schragende structuren voor het muziek- en theaterleven samenhang en de mogelijkheid tot afstemming op ander beleid te behouden.

Maar het is zeer wel mogelijk daarbinnen ruimte te scheppen voor een artistieke en culturele profilering van de desbetreffende gezelschappen overeenkomstig hun inbedding in regionale infrastructuur met een eigen karakter. Met het oog hierop zijn afspraken gemaakt met de lagere overheden – per instelling tenminste de standplaatsgemeente en de standplaatsprovincie – om regelmatig op ambtelijk en desgewenst ook op bestuurlijk niveau overleg te voeren over tal van zaken die het functioneren van een dergelijke instelling betreffen.

Op deze manier heb ik tevens tot uitdrukking willen brengen dat mij bij een landelijk beleid met betrekking tot de podiumkunsten geen politiek voor ogen staat die op machtswoorden berust.

Mede op aandrang van de Kamer is ernaar gestreefd met de grote steden tot andere afspraken te komen.

De grote podiumkunstinstanties die zijn gevestigd in Amsterdam, Rotterdam en Den Haag zijn bij uitstek instanties met een nationale en zelfs internationale uitstraling. Vanuit die optiek zou het in de rede hebben gelegen ook voor deze instanties een rijksverantwoordelijkheid te bepleiten. Daarmee zou echter geen recht zijn gedaan aan de historische rol die deze gemeenten hebben gespeeld ook waar het het landelijke artistieke en culturele leven betreft.

Om die reden is getracht met elk van deze gemeenten tot meerjarige bestuurlijke afspraken te komen over de subsidiëring van bepaalde instanties met als uitgangspunt dat het Rijk en de desbetreffende gemeente op basis van gelijkwaardigheid de verantwoordelijkheid voor de voorbereiding en de uitvoering van het beleid met elkaar delen.

Het verheugt mij te kunnen berichten dat in het overleg met de gemeente Amsterdam inmiddels in beginsel overeenstemming is bereikt over een dergelijke aanpak. Wanneer een regeling is getroffen over nog enkele praktische kwesties, kan deze zaak formeel zijn beslag krijgen.

Per periode van 3 of 4 jaar zullen dan concrete afspraken worden gemaakt over de subsidiëring van die instellingen die door beide partijen van gezamenlijk belang worden geacht. Daaraan zal voorafgaan een uitsplitsing van verantwoordelijkheden voor instellingen of initiatieven die naar beider inzicht beter geheel voor verantwoordelijkheid ofwel van het Rijk ofwel van de gemeente Amsterdam kunnen komen.

Er bestaat goede hoop dat ook het overleg met de gemeenten Rotterdam en Den Haag op niet al te lange termijn tot resultaten zal leiden. Mocht dat tegen de verwachting in niet het geval zijn, dan zal voor deze steden voorlopig de huidige verhouding gehandhaafd blijven.

Bij het beleid op het gebied van de beeldende kunst kan de rijksoverheid in een aantal gevallen zijn verantwoordelijkheid meer op afstand waarmaken.

In het kader van de wijziging van de BKR zijn gelden van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid overgeheveld naar mijn departement. Inmiddels is een begin gemaakt met een studie naar de mogelijkheden om op deze weg voort te gaan.

Met name zal worden nagegaan of het mogelijk is een goed alternatief voor de BKR te creëren door middel van een fondsenstructuur onder verantwoordelijkheid van WVC. Daarbij zou wellicht ook nog gedacht moeten worden aan een «vangnet»-constructie, waarbij het Voorzieningsfonds Voor Kunstenaars eventueel een rol zou kunnen spelen. Realisering van een en ander betekent dat voor de sector van de beeldende kunst vanuit één hand landelijk beleid gevoerd zal gaan worden, zoals de landelijke overheid dat, vanuit een eerste verantwoordelijkheid, ook doet met betrekking tot de andere sectoren van de scheppende kunsten: letteren, film, het componeren van muziek etc.

Er is echter één duidelijk verschil tussen de beeldende kunst en de andere sectoren.

Dit verschil, dat consequenties heeft voor het beleid ten aanzien van zowel het tot stand komen als de spreiding van beeldende kunst, hangt direct samen met de aard van het beeldend kunstwerk.

Op enkele uitzonderingen na gaat het hierbij om niet-reproduceerbare éénmalige originelen, die afzonderlijk hun weg moeten vinden naar de afnemers. Bij aankopen en opdrachten moeten per werk aparte keuzen worden gedaan en beslissingen worden genomen, waarbij niet alleen voorkeur maar ook specifieke bestemming een belangrijke rol spelen.

Om die reden dient de lijn producent-afnemer zo kort mogelijk te zijn.

In de sector van de beeldende kunst bestaat dus een andere relatie tussen productie en spreiding dan in de overige kunstsectoren omdat het functioneren van kunst en kunstenaar hier veel sterker plaatsgebonden is. Dit betekent dat in deze sector de verantwoordelijkheid van de rijksoverheid voor productie en distributie op een wat andere wijze gestalte moet krijgen dan in de andere sectoren.

In het geval van de beeldende kunst is samenwerking met andere overheden onmisbaar en dient bovendien extra ruimte te worden gelaten aan de rol van particulieren. De rijksoverheid kan niet treden in allerlei individuele keuzen voor bestemmingen aan kunstwerken.

Het is de taak van de landelijke overheid ervoor te zorgen dat er een bepaald type beleid wordt gevoerd en daarvoor ook budgettaire verantwoordelijkheid te dragen.

Om deze redenen is ertoe overgegaan de provincies en de vier grootste gemeenten te ondersteunen bij hun beleid op het gebied van de beeldende kunst. De voorwaarden die daarbij worden gesteld, zijn niet gericht op taakverdeling. Het staat de betrokken lagere overheden vrij eventueel eenzelfde soort beleid te voeren als de rijksoverheid.

Op die manier komen als het ware de noodzakelijke fijnere vertakkingen tot stand.

Wel heb ik het voornemen, nu een jaar ervaring is opgedaan met dit beleid, om vooral met de vier grote gemeenten in overleg te treden ten einde een optimale wederzijdse aanvulling van beleid te bewerkstelligen en te voorkomen dat een accumulatie van beleidsmaatregelen of middelen optreedt ten behoeve van bepaalde doeleinden of personen waar dat niet is gewenst, zoals bij voorbeeld in het geval van werkbeurzen, stipendia e.d.

In december 1984 is door de Tweede Kamer in grote trekken de nota monumentenzorg aanvaard.

Om uitwerking te geven aan de in de nota geschetste hoofdlijnen van beleid ten aanzien van de bescherming van monumenten, de aanwijzing van beschermde stads- en dorpsgezichten, de overdracht van het vergunningenstelsel aan de gemeenten en de instelling van een Nationaal Restauratiefonds, is een project-organisatie opgezet.

Een proces van herstructurering van de monumentenzorg zal aldus na lange tijd van voorbereiding zijn beslag kunnen krijgen. Het streven is erop gericht tijdens het komende parlementaire jaar een wetsontwerp ter vervanging van de huidige Monumentenwet aan het parlement aan te bieden.

In een motie heeft de Tweede Kamer uitgesproken dat moet worden gezocht naar wegen om ook de verantwoordelijkheid van de provincies op het terrein van de monumentenzorg meer inhoud te geven. Het ligt in de bedoeling hieromtrent met voorstellen te komen bij de indiening van het ontwerp voor een nieuwe monumentenwet.

In de toekomst zal de gang van zaken er ongeveer als volgt uitzien. Het uitvoeren van het Monumenten Inventarisatie Plan, op basis waarvan per gebied een inventarisatie wordt verricht, geschiedt in principe door de gemeenten met steun van de provincies, de rijksoverheid en waar mogelijk particuliere organisaties.

Ten aanzien van de monumenten-selectieprocedure geldt dat de gemeenten aan de hand van een door het Rijk opgesteld selectiestelsel voorstellen doen ten behoeve van het rijksmonumentenregister. Het uitvoeren van een monumentenregistratieprocedure blijft aan het Rijk voorbehouden.

De coördinatie van zowel de inventarisatie als de selectie wordt bij de provincies gelegd.

Op deze wijze wordt ernaar gestreefd de drie overheidsniveau's ten aanzien van de bescherming van monumenten een eigen verantwoordelijkheid te laten dragen.

Over de houding van de rijksoverheid ten aanzien van initiatieven op het terrein van de lokale omroep valt het volgende op te merken. De Minister van Welzijn, Volkshuisvesting en Cultuur verleent op aanvraag een vergunning aan die sociaal-culturele instelling die op grond van een daartoe uitgebracht advies van de gemeenteraad beschouwd kan worden als zijnde representatief voor de binnen die gemeente bestaande culturele, geestelijke, godsdienstige en maatschappelijke stromingen.

Een laatste opmerking geldt het cultuurbeleid als geheel. Zoals bekend zijn sinds de wijziging van de gemeente- en Provinciewet vanaf 1 januari 1984 beperkingen gesteld aan specifieke uitkeringen. Specifieke uitkeringen zijn niet alleen uitkeringen uit 's Rijks kas aan lagere overheden – zoals de hierboven genoemde gelstroom ten behoeve van de beeldende kunst naar de 4 grootste gemeenten en de provincies – maar ook subsidies aan instellingen die tevens afhankelijk zijn van subsidies van lagere overheden.

In de cultuursector bestaan een groot aantal specifieke uitkeringen van die laatste categorie.

In goed overleg met de Ministeries van Binnenlandse Zaken en van Financiën wordt nagegaan welke mogelijkheden er zijn om de doelstellingen van het cultuurbeleid in overeenstemming te brengen met de bovenbedoelde wetswijziging. Het overleg over de uitgangspunten van een te ontwerpen wettelijke regeling om specifieke uitkeringen op het terrein van de cultuur te laten voldoen aan de voorschriften van de gemeente- en Provinciewet, nadert het afrondend stadium.

7. Economische aspecten van het cultuurbeleid

Naar de opvatting van dit kabinet dient de overheid terughoudendheid te betrachten bij het op zich nemen van taken, ook al wordt daarmee beoogd zaken tot stand te brengen die anders wellicht onvoldoende kans zouden krijgen. Het regulerende vermogen van de overheid is immers minder groot als wel eens is aangenomen. Bovendien moet steeds rekening worden gehouden met onvoorziene en niet beoogde neveneffecten.

Ook in het geval van het cultuurbeleid, waarbij de rijksoverheid overigens nadrukkelijk haar verantwoordelijkheid erkent, is het streven er daarom op gericht allereerst de mogelijkheden te benutten en te versterken die binnen de samenleving en dus ook binnen de markt voorhanden zijn.

Dit vanuit de overtuiging dat het juist voor de cultuursector een goede zaak is met het oog op een zo groot mogelijke schakering en diversiteit van het aanbod, verantwoordelijkheden te spreiden en een actieve inbreng van de zijde van het particulier initiatief te stimuleren.

Dit uitgangspunt krijgt extra reliëf als men zich realiseert in welke mate het financieel draagvlak van het culturele leven in bepaalde gevallen is gelegen in de publieke sector. In het gesubsidieerde gedeelte van de podiumkunsten wordt bijna 90% van de totale kosten, dus zowel van produktie als distributie en afname, ten laste gebracht van de verschillende overheden. Een vergroting van de bijdrage uit de particuliere sector zal bij gelijk blijven van het overheidsvolume onmiddellijk een verbreding van de mogelijkheden betekenen.

Allereerst voor de desbetreffende instelling zelf.

Maar wanneer bepaalde initiatieven zich voor een groter deel zelf kunnen bedruipen, zal daarmee tevens de ruimte voor de meest afhankelijke en kwetsbare zaken nog wat toenemen.

Het streven zoals hierboven uiteengezet, komt tot uitdrukking zowel bij de keuze van beleidsdoelstellingen en -instrumenten als bij de uitvoering van het beleid. Aan de hand van enkele concrete voorbeelden uit de praktijk van het cultuurbeleid kan dit nader worden toegelicht.

7.1. Keuze van beleidsinstrumenten

In een vorige paragraaf is erop gewezen dat het handhaven van de vaste boekenprijs één van de randvoorwaarden vormt die het boekenvak in staat stellen zijn culturele functie te blijven vervullen zonder daarbij structureel een beroep te doen op de overheid voor subsidie.

Om praktische en om principiële redenen is zo'n situatie verre te verkiezen boven een situatie waarbij de gehele of nagenoeg gehele verantwoordelijkheid voor de uitgave en distributie van in dit geval het cultureel waardevolle boek, bij de overheid zou komen te liggen.

De praktische reden is uiteraard dat met dat laatste zeer veel geld gemoeid zou zijn. Geld dat zeker op dit moment eenvoudig niet voorhanden is. Maar belangrijker nog is een meer principiële reden.

Het zou, zacht gezegd, bijzonder moeilijk zijn met behulp van subsidiegelden een netwerk van produktie en distributie in stand te houden met de omvang en de geschakeerdheid van het huidige boekenvak.

En als zoets al denkbaar is, dan niet zonder dat dit met een grote toename van overheidsbemoeienis gepaard gaat.

Op grond van deze overwegingen geef ik aan een beleidsinstrument als een vaste boekenprijs in enigerlei regeling duidelijk de voorkeur boven andere bemoeienissen met het boekenvak die in bijna alle gevallen een diepere geïnvolveerdheid van de overheid betekenen.

In de vorige paragraaf is ook naar voren gebracht hoe belangrijk het is dat er in het geval van het beeldende kunstbeleid, in aanvulling op het beleid van de landelijke overheid een fijnere vertakking van het beleid plaatsvindt. Daarvoor is niet alleen samenwerking met andere overheden onmisbaar, maar moet bovendien ruimte worden gelaten aan het particulier initiatief. Met het oog op dat laatste is ten behoeve van deze sector een aantal marktverruimende maatregelen getroffen.

In oktober van het vorig jaar is een kunstaankoopregeling ingegaan waarbij van de zijde van mijn departement rentesubsidies worden verstrekt. In voorbereiding is een regeling waarbij inlegpremies beschikbaar worden gesteld voor jongeren die met het oog op de aankoop van kunstwerken een spaartegoed openen bij een instelling voor kunstuitleen.

Daarnaast is bij wijze van experiment een aantal initiatieven in den lande ondersteund waarbij marktverruiming werd beoogd, zoals bij voorbeeld de verkoopmanifestatie «Mooi meegenomen» te Rotterdam in maart van dit jaar.

Al deze maatregelen hebben een effect naar twee kanten, zij leiden tot inkomingsvorming voor beeldende kunstenaars en tevens bevorderen zij een wat ik zou willen noemen «natuurlijke» distributie van kunstwerken onder de bevolking. Ook met betrekking tot de monumentenzorg zijn in de al eerder genoemde Nota Monumentenzorg initiatieven aangekondigd ter vergroting van de rol van het particulier initiatief. Zo zullen de particuliere monumenten-organisaties nauwer bij de inventarisatie-werkzaamheden en het beschermingsbeleid worden betrokken, terwijl het beheer van het inmiddels opgerichte Nationaal Restauratie Fonds in handen zal worden gesteld van een particuliere instelling die de daartoe vereiste deskundigheid en landelijke organisatiegraad bezit.

Voor de volledigheid noem ik hier ook nog de mogelijkheden die in de medianota zijn geopend voor het bedrijfsleven om activiteiten te ontplooiën op het terrein van de kabel- en de satelliet-televisie.

Op deze wijze wordt bij de keuze van beleidsdoelstellingen en beleidsinstrumenten tot uitdrukking gebracht dat de overheid zeker in het geval van het cultuurbeleid bepaald niet streeft naar een alleenvertoningsrecht. Monopolies zijn op dit terrein zelden een goede zaak. Daarvoor berust wat er op dit beleidsterrein gebeurt, teveel op overreding en niet op voorschrift of verbod. Niet altijd doen zich keuzemogelijkheden voor, maar wanneer dat wel het geval is, zal op grond van de opvatting dat de overheid in beginsel beter marktaanvullend kan werken dan trachten zaken geheel in eigen hand te houden, aansluiting worden gezocht bij wat het particulier initiatief aan activiteiten ontplooit. In het geval van volledig door de overheid georganiseerde structuren, zal ernaar worden gestreefd voor dat initiatief ruimte te maken.

7.2. *Uitvoering van het beleid*

Naast een doelmatigheid die, zoals hierboven is toegelicht, verband houdt met de keuze van beleidsdoelstellingen en -instrumenten, is er ook een doelmatigheid op het praktische niveau van bij voorbeeld de bedrijfsvoering bij gesubsidieerde instellingen.

Meer dan voorheen bestaat aandacht voor de vraag hoe daarbij een zo groot mogelijke efficiency kan worden bewerkstelligd.

In het verleden is in dit verband opgemerkt dat het ontzien van de overheidsuitgaven voor kunst en cultuur in tijden van bezuinigingen slechts dan verdedigbaar is wanneer alle mogelijkheden worden benut om het maatschappelijk en financieel draagvlak van initiatieven te verbreden en de afhankelijkheid van de overheid terug te dringen.

Er zij nog eens herhaald dat het niet de bedoeling is hiermee afbreuk te doen aan de eigen verantwoordelijkheid van de overheid. Wat hiermee wordt aangegeven is dat die verantwoordelijkheid en in concreto het verlenen van subsidie pas aan de orde is, wanneer daar inspanningen, andere dan het verwerven van subsidiegelden, aan vooraf zijn gegaan.

Het is overigens niet de bedoeling gesubsidieerde initiatieven waarbij men erin slaagt andere dan publieke geldstromen aan te boren, te «straffen» doordat de overheid dan in gelijke mate terugtreedt.

Dit kan worden voorkomen door de toepassing van bepaalde financierings-technieken.

Daarbij wordt gedacht aan vormen van budgetfinanciering waarbij de overheid eisen stelt aan de prestaties van instellingen. Dit sturingsmecha-

nisme op het punt van prestaties zal de doelmatigheid bij de bedrijfsvoering stellig ten goede komen.

De grotere financiële zelfstandigheid van instellingen die besloten ligt in de budgetteringsgedachte, appelleert aan de inventiviteit van het management bij instellingen. Instellingen hebben er dan zelf belang bij om de grootst mogelijke efficiëncy te betrachten bij hun werk en om in de inkomensfeer te trachten andere financieringsbronnen aan te boren.

Bijdragen van het bedrijfsleven in de vorm van sponsoring maar ook andere private fondsenwerving kunnen dan een welkome aanvulling betekenen op het door de overheid ter beschikking gestelde budget.

Binnenkort zal overigens in een notitie aan het vraagstuk van de sponsoring apart aandacht worden geschonken.

Verder kan gedacht worden aan een creatiever gebruik van het prijs-instrument, hetgeen niet hetzelfde hoeft te zijn als een prijsverhoging over de hele linie. Al naar gelang de aard van het culturele produkt en de aard van publieksgroepen kunnen prijzen soms worden aangepast, waarbij naast de inkomsten uiteraard ook gelet dient te worden op het publieksbereik.

Uit het voorbeeld van de verhoging van de entreprijzen in de museumsector, een verhoging waardoor, gezien over wat langere termijn, de stijging van het aantal museumbezoeken in het geheel niet is onderbroken, mag blijken dat er in bepaalde opzichten nog wel degelijk sprake is van een zekere rek in de prijzen die het publiek accepteert.

Tenslotte is in dit verband ook te noemen het invoeren – binnen de bestaande wettelijke kaders – van een grotere mate van zelfbeheer bij de buitendiensten van de sector Musea, Monumenten en Archieven, overeenkomstig de aanbevelingen van een rapport inzake de verbetering van de bedrijfsvoering bij de overheid.

Op deze wijze kan ook vanuit het cultuurbeleid worden gestimuleerd dat bij instellingen en organisaties die functioneren met behulp van overheids-gelden, op een meer bedrijfsmatige manier wordt gewerkt.

8. Slotbeschouwing

Uit de opzet en de uitwerking zal inmiddels duidelijk zijn dat het niet de bedoeling is met deze notitie een nieuw beleid te presenteren. Op basis van de centrale doelstellingen van het cultuurbeleid, het behoud en de vernieuwing van culturele waarden, het toegankelijke maken daarvan en het bevorderen van de cultuurdeelname, heb ik getracht aan de hand van een aantal accenten de hoofdlijnen van mijn beleid te verduidelijken en tevens aan te geven hoe die accenten in de verschillende sectoren van het cultuurbeleid concreet gestalte krijgen.

Deze accenten zullen ook aan de orde komen in de beleidsnota's op deelterreinen die binnenkort zullen verschijnen.

Zo zullen bij voorbeeld in de nota Museumbeleid duidelijke uitspraken worden gedaan over de verantwoordelijkheid van de rijksoverheid met betrekking tot het museumbestel in zijn verschillende onderdelen. Zo ook zal in een Filmnota de distributie als schakel tussen aanbod en participatie bijzondere aandacht krijgen.

Dat deze notitie is opgezet aan de hand van accenten die een aantal dwarsdoorsneden door het beleid hebben opgeleverd, heeft uiteraard ertoe geleid dat geen afgerond beeld gepresenteerd kon worden van het beleid per sector. De verschillende facetten van bijvoorbeeld het mediabeleid die in deze notitie zijn belicht, vormen met elkaar niet het volledige beleid op dit gebied. Die volledigheid is ook niet nagestreefd.

Ik heb vooral aandacht besteed aan de interne samenhang binnen het cultuurbeleid en aan de vraag hoe die samenhang nog versterkt kan worden. Hierover wil ik tot slot van deze beschouwing nog een enkele opmerking maken.

Ondanks het streven naar samenhang zal het beleid per sector en per deelsector van het cultuurbeleid toch sterk gedifferentieerd blijven. Om

redenen van flexibiliteit acht ik dit in principe ook juist.

De situaties waarop de overheid dient in te spelen, kunnen per (deel-)terrein sterk verschillen. Hoe dicht de doelstellingen op een meer abstract niveau ook bij elkaar liggen, de praktijk van het kunstbeleid blijft toch iets geheel anders dan die van het beleid op het terrein van de monumentenzorg.

Elk deelterrein en elke fase in de ontwikkeling van zo'n terrein vereisen een eigen benadering.

Deze flexibiliteit en differentiatie in het beleid acht ik met het streven naar meer samenhang niet in strijd.

Samenhang is immers niet hetzelfde als uniformiteit of gelijkschakeling. Waar het om gaat is dat de mogelijkheden worden benut waarbij verschillende sectoren elkaar wederzijds kunnen ondersteunen en versterken. Van zo'n samenhang heb ik in deze notitie de contouren aangegeven. Sectornota's die in de nabije toekomst zullen worden uitgebracht, dienen mede tegen deze achtergrond beoordeeld te worden.

Temidden van de diversiteit die het artistieke en culturele leven in ons land kenmerkt, zal een overheid voortdurend op zoek dienen te zijn naar een juist evenwicht tussen behoud en ontwikkeling, aanbod en participatie, aandacht voor de collectieve en ruimte voor de particuliere sector, etc.

Met het uitbrengen van deze notitie heb ik aangegeven hoe zo'n evenwicht er de komende tijd naar mijn opvatting uit zou dienen te zien.

Ik hoop dat hiermee de mogelijkheid wordt geschapen voor een verdere versterking van het kunst- en cultuurbeleid en dat dit zal bijdragen tot de bloei van het artistieke en culturele leven in ons land.